

IFLA Iskolai könyvtári útmutató

2. átdolgozott kiadás – ismertetés

Az IFLA-UNESCO közös könyvtári nyilatkozata 1999-ben jelent meg és dr. Celler Zsuzsanna fordította le magyarra 2000-ben¹. Ehhez a Nyilatkozathoz 2002-ben kiadták a Végrehajtási elveket². Ennek a dokumentumnak a 2. átdolgozott kiadása jelent meg most a KTE gondozásában.

A kötet egy *Vezetői összefoglalóval* indít, mely a későbbi fejezetek legfontosabb gondolatait tartalmazza. Ezt követi az *Ajánlások* rész, melyeket „iskolai könyvtárosok és oktatási döntéshozók számára dolgoztak ki annak érdekében, hogy minden diák és tanár hozzájuthasson hatékony iskolai könyvtári szolgáltatásokhoz és programokhoz, amelyeket képzett iskolai könyvtáros nyújt”³. A 16 ajánlás célja elsősorban az iskolai könyvtár tervezése, fejlesztése, népszerűsítése és értékelése. Ezeket az Ajánlásokat különösen fontos megismertetni az oktatásirányítás szereplőivel, a tankerületi vezetőkkel, intézményvezetőkkel. Már ebből a két oldalból világossá válik, mik az iskolai könyvtár céljai, feladatai, oktatási tevékenységei, és mindezeket milyen eszközökkel képes megvalósítani. Milyen elvárásokkal kell szembenéznünk és mit remélhetünk a befektetett tudástól, pénztől és együttműködéstől? Minden egyes Ajánlás végén megadják a kapcsolódó fejezetek/alfejezetek számát, így aki elmélyültebben szeretne tájékozódni, könnyen megtalálhatja a bővebb kifejtést és magyarázatot. Ezeknek az Ajánlásoknak alapján készült egy kérdőív, mellyel akár a döntéshozók, akár maga az iskolai könyvtáros értékelheti az iskolai könyvtárát.⁴

A Bevezetőből három fontos gondolatot idézek: „Ez a dokumentum ösztönző és lelkesítő kíván lenni.” „Minden útmutató kompromisszumot jelent a között, amit szeretnénk megvalósítani és amit valójában várhatunk, hogy megvalósulhat.” „Az elmúlt négy évtized kutatási azt mutatják, hogy a jól felszerelt és személyzettel is jól ellátott iskolai könyvtárak nagy hatással vannak a diákok tanulmányi előmenetelére. Az iskolai könyvtár legfontosabb „erőforrása” a képzett iskolai könyvtáros, aki együttműködve a tanárokkal a lehető legjobb tudásépítési és értelemadó tanulási élményt igyekszik biztosítani a diákok számára.”⁵ A gondolkodjunk globálisan – cselekedjünk lokálisan szemléletmód itt is megjelenik. Magyarország tagországgként kapcsolódik az EU Digitális menetrendjéhez, kidolgozta a Digitális jólét programot és ennek egyik pillérét, a Digitális oktatási stratégiát.

Ezeket követi a hat fejezet. Az 1. fejezetben *Az iskolai könyvtár küldetéséről és céljairól* olvashatunk. Tanulási környezetként határozza meg az iskolai könyvtárat, mely képes biztosítani a fizikális és digitális helyszínt és hozzáférést a forrásokhoz, tevékenységekhez és

szolgáltatásokhoz, középpontba helyezve az információs műveltség kialakítását. Három jellegzetességgel írja le az iskolai könyvtárat⁶:

- „Olyan képzett iskolai könyvtárossal rendelkezik, akinek mind könyvtárosi, mind tanári képzése van, amelyek szükségesek ahhoz, hogy betölthesse az olvasás és információs műveltség fejlesztésében, az iskolai könyvtár működtetésében, a tanárokkal való együttműködésben, az oktatási tevékenységben ellátott összetett szerepét, és az oktatási közösségben való szerepvállalását.
- Magas színvonalú, változatos állományt épít (nyomtatott, multimédia, digitális), amely támogatja az iskola formális és informális pedagógiai programját és tantervét, beleértve az egyéni projekteket és a személyes fejlődést.
- Rendelkezik kinyilatkoztatott könyvtári irányelvekkel és a folyamatos fejlődést és növekedést biztosító tervekkel.”

Szól a könyvtár szerepéről az oktatás-nevelés folyamatában és arról is, milyen feltételekre van szükség ahhoz, hogy ezek az iskolai könyvtári programok hatékonyak legyenek. Kiemeli, hogy szükség van egy határozott *vízióra*, mely az elérni kívánt jövőbeli állapotra utal. Ehhez az IFLA 2013-as Trend riportban megfogalmazott öt kulcskérdés vizsgálata szükséges⁷. A *Küldetésnyilatkozat*ában az iskolával közös célokat fogalmazza meg. A Szolgáltatásokkal kapcsolatban kiemeli a hálózatos működést és a távoli elérés szempontjait.

2. fejezet *Az iskolai könyvtár működésének jogi és gazdasági kereteit* mutatja be. Külön foglalkozik az etikai kérdésekkel és az iskolai könyvtárak strukturális támogatásának fontosságával. Magyarországon ezt jelenleg az Oktatási Hivatal Pedagógiai Oktatási Központjai töltik be – több-kevesebb sikerrel, régióként eltérően.

Az irányelvek figyelembe vételével, az iskolavezetéssel közösen kell tervezni, melyet megelőz egy részletes helyzetelemzés, majd szükségletelemzés, ezeken alapulnak a tervek, és a tervekhez meghatározzák a finanszírozást is.

A 3. fejezet *Az iskolai könyvtár emberi erőforrásairól* szól. A szolgáltatások gazdagságát és minőségét egyértelműen a humán erőforráshoz kötik. „Annak érdekében, hogy meg tudjon felelni az iskola közössége által támasztott tanulási és tanítási igényeknek, különleges fontosságú, hogy jól képzett és erősen motivált, az iskola méretének és a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott követelményeknek megfelelő számú szakember alkossa a könyvtár munkatársi gárdáját”⁸ Az ideális állapot az lenne, ha többen dolgoznának az iskolai könyvtárban, és a feladatokban képzett adminisztratív és technikai támogatást nyújtó személyzet segítené a könyvtárostánár munkáját, így elég ideje maradna a könyvtárpedagógiai munkákra és az együttműködésre más tanárokkal és könyvtárosokkal. Felsorolja azokat a kompetenciákat, melyek elengedhetetlenül szükségesek a feladatok ellátásához. Érdemes lenne részletesen összehasonlítani a Magyarországon most érvényes pedagógus értékelési rendszer kompetencia-területeivel és indikátoraival! A dokumentum többször is hangsúlyozza a pedagógiai-könyvtárosi ismeretek, készségek és képességek magas szintű és folyamatosan fejlesztett, elengedhetetlen együttesét. Részletesen tárgyalja a könyvtárostánár (pedagógus és könyvtáros egy személyben) és a segítő személyzet (könyvtáros asszisztens és önkéntes segítők) szerepeit, kompetenciáit és a munkakörhöz kapcsolódó etikai elvárásokat.

A 4. fejezet *Az iskolai könyvtár fizikai és digitális erőforrásairól* szól. A legfontosabb, hogy nemcsak iskolai időben legyen elérhető, hanem a világhálón keresztül bármikor. A forrásközpontú modelltől elmozdulva tanulási térként határozza meg a könyvtárat, azon belül is tanulóközpontúnak kell lennie, és lehetőséget kell adni a csoportos tanulás különféle formáira. Mindezt támogatnia kell a könyvtár fizikai elrendezésének, a különféle funkcionális tereknek.

Ötféle teret határoz meg:

- tanulói, kutatói tér
- kötetlen olvasói tér
- oktatási tér: kisebb csoportok vagy akár egész osztály számára
- tér a csoportos munkavégzéshez pl. projektekhez
- ügyintézői és igazgatási tér.

A fizikai terek mellett a lehető legnagyobb mértékben kell az online hozzáférést biztosítani.

A terek mellett szól az állományfejlesztésről, állománymenedzsmentről. A gyűjtőköri szabályzatnak megfelelően gyűjteményt folyamatosan kell fejleszteni, különös tekintettel az elektronikus forrásokra: e-könyvekre, adatbázisokra, multimédiás oktatósomagokra. A szerzeményezésnél egyaránt gondolni kell a diákok és a tanárok igényeire. A gyűjtőköri szabályzat elkészítésénél együtt kell működni az iskolavezetéssel és a tanárokkal. Tükröznie kell az iskola speciális igényeit és érdeklődési körét, és figyelembe kell venni az iskolán kívüli társadalom sokszínűségét. A dokumentum megadja, hogy a gyűjtőköri szabályzatnak milyen részeket kell tartalmaznia. Külön tárgyalja a digitális forrásokkal kapcsolatos kérdéseket, kiemelve a tudatos tervezés-szervezés és hálózatos együttműködés jelentőségét és elkerülhetetlenségét, így növelve a források kiválasztásának, feldolgozásának hatékonyságát és minőségét, a kombinálási lehetőségeket - a lehető legjobb eredmények érdekében. Az állománygyarapítási irányelvek szerint egyaránt támogatni kell a tanulást és a szabadidős tevékenységeket. Javasolja, hogy a diákokkal együttműködve kell ezt elvégezni, hogy az állomány tükrözze érdeklődésüket és kultúrájukat. Mindez persze csak a források megosztásával, könyvtárközi kölcsönzéssel valósítható meg.

A következő fejezet a *programokról és tevékenységekről* szól az iskolai könyvtárban. A legfontosabb a könyvtár aktív bekapcsolódása az iskola életébe - minden területen. Az oktatás, az információs műveltség kialakítása mellett az élményszerző olvasás, a közös együttlét során a kutakodás, gondolkodás és problémamegoldás tanulása közben más módon tanulnak, és az így megszerzett tudás sokoldalúbb és tartósabb. A programok és tevékenységek sokszínűek, ezért meghatározzák, hogy a jól képzett könyvtárostannak az oktatási tevékenysége során milyen feladatokra kell összpontosítania:

- az írni-olvasni tudás és az olvasás népszerűsítése,
- a média- és információs műveltség oktatása (pl. információs műveltség, információs készségek, információs kompetenciák, mediaközi műveltség),
- a kutatásalapú tanulás (pl. problémaalapú tanulás, kritikai gondolkodás),
- technológiai integráció,
- a tanárok szakmai fejlődésének segítése, az irodalom és a kultúra értékelése.

Ezután feladatonként részletesen bemutatja, milyen elvek szerint, milyen eszközökkel és módszerekkel lehetséges e feladatok hatékony megoldása. Magyarországon még kevésbé elterjedt az információs műveltség komplex szemléletű és gyakorlatú oktatása, és a

kutatásalapú modellek alkalmazása, melyekkel megalapozhatjuk az élethosszig tartó tanulás alapvető készségeit: tervezés, források felderítése és összegyűjtése, válogatás, feldolgozás, bemutatás, megosztás és értékelés. Példákat is hoz a jó gyakorlatokra. Az ajánlást érdemes összevetni saját munkánkkal, megvalósított feladatainkkal, módszereinkkel. Különösen érdekes és érdemes arra felfigyelni, mi mit teszünk másként és miért, vagy mik hiányoznak a gyakorlatunkból és miért? A könyvtárpedagógiai program megújítása előtt el kell gondolkodni ezeken az elemzéseinken, és új célokat kell megfogalmazni, terveket kell készíteni. Munkánkat nem elszigetelten végezzük, a tanárok támogatása hozzájárul az ő szakmai fejlődésükhöz is. A közös munkálkodás, az együtt tanítás négyféle megközelítést olvashatjuk az útmutatóban:

1. „Támogató tanítás (*supportive teaching*) – az egyik tanár játssza a vezető szerepet, a másik körben járkalva a teremben a diákok között segít egyenként, ahol szükség van rá. Úgy is utalnak erre, mint „egyik tanít/másik mozog” (*one teaches/one drifts*).
2. *Párhuzamos tanítás (parallel teaching)* – két vagy több oktató foglalkozik különböző csoportokkal a terem különféle részeiben. Úgy is utalnak erre, mint „állomásos tanítás” (*station teaching*).
3. *Kiegészítő tanítás (complementary teaching)* – az egyik tanár tanít valamit, ami kiegészíti és megerősíti a másik által oktatottakat. Például az oktató megmagyarázza a másik állításait vagy bemutatja a jegyzetelés technikáját.
4. *Párban oktatás (team teaching)* – két vagy több oktató együtt készíti az óravázlatot, tanít, mér és vállal felelősséget a diákokért vagy az osztályteremben vagy a könyvtárban, és egyenlően osztják meg a felelősséget, a vezetést és az elszámoltathatóságot.”⁹

A záró fejezet az iskolai könyvtár *értékeléséről és közönségkapcsolatairól* szól. Különösen fontosnak tartom itt a bevezető részt, melyben kutatásokra alapozva tesz több, fontos megállapítást, melyet Magyarországon is figyelembe kéne venni:

- „Számos kutatás bizonyítja, hogy egy jól felszerelt iskolai könyvtár, amelyben képzett iskolai könyvtáros dolgozik, pozitív hatással van a diákok tanulási teljesítményére.”
- „...a diákok teljesítményére legerősebb hatással az az iskolai könyvtár van, amelyben szakképzett, teljes állásban dolgozó könyvtáros található. Az iskolai könyvtárak pozitív hatásaira vonatkozó eredmények közé tartozik, hogy segítenek a teljesítménybeli lemaradást csökkenteni olyan diákoknak, akik szegény vagy kisebbségi környezetből jönnek és/vagy valamilyen hátránnyal élnek. A teljes állásban dolgozó képzett könyvtáros mellett az alábbi szempontok lényegesek az iskolai könyvtár a diákok teljesítményére gyakorolt pozitív hatásának elérésében: együttműködés, oktatás, ütemtervezés, hozzáférés, technológia, állomány, költségvetés és szakmai fejlődés.”¹²

Az értékelésnél elengedhetetlen a tényeken alapuló gyakorlat és az adatok elemzése - mindez a tevékenységek fejlesztése érdekében. Az értékelés során figyelembe kell venni a könyvtár környezetét és a könyvtáros önértékelését, de a használói véleményt is. Ezután bemutatja a könyvtár értékelésének megközelítéseit:

- a program minősége – Magyarországon ez a könyvtárpedagógiai program;

- az érintettek véleménye; belső és külső elégedettségi mérések: diákok, tanárok, szülők;
- a program tartalma: Milyen tanulási eredményeket várnak el a könyvtár oktatási tevékenységétől?
- a program hatása – az értékhozzáadásra fókuszálva; diákokkal folytatott interjúk és kérdőívek elemzésével;
- tényekre alapozott gyakorlat: kölcsönzési adatok, tanmenetek, foglalkozástervek, projektek megvalósulása, támogatása.

Az útmutató kitér arra, hogy miben segíthet az értékelés, miket mutat meg, és egy sikeres és jó értékelésnek milyen rövid és hosszú távú hatásai vannak. A közönségkapcsolatoknál a népszerűsítés és marketing lehetséges elemeiről szól, majd az érdekképviselő fontosságát, a döntéshozókra gyakorolt fontos hatását emeli ki, lokálisan és országosan is. Magyarországon ennek vannak hagyományai a kerületi-területi munkaközösségek és a Könyvtárostánárok Egyesületének tevékenységében, de a munkánk hatékonyságát fokozni kell.

Minden fejezet végén irodalomjegyzéket, *hasznos forrásokat* adnak meg, melyek legtöbbje elektronikusan is elérhető. A kiadvány végén *glosszáriumot* találhatunk, melyben a fogalmakat az IFLA útmutatójának alkotói és bírálói határozták meg. E fogalmi tisztázást már az útmutató elolvasása előtt érdemes megnézni. Külön szerepel egy *bibliográfia*, melyben a hasznos forrásokon kívül a még felhasznált vagy javasolt irodalmak találhatóak.

A könyv legvégén 5 melléklet kapott helyet, méltán.

- A) Melléklet: Az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozata (1999)
- B) Melléklet: Az iskolai könyvtár költségvetési terve
- C) Melléklet: A kutatásalapú tanulás oktatási modelljei
- D) Melléklet: Ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez (Kanada)
- E) Melléklet: Iskolai könyvtári értékelő lista iskolaigazgatók részére

A mellékletek egy az egyben nem mindig alkalmazhatók Magyarországon, hiszen eltérő a társadalmi környezet, a gazdaság fejlettsége, a jogi szabályozás, az oktatás rendszere. Ezért a Könyvtárostánárok Egyesületének elnöksége tervezi, hogy a mellékletek egy részét a magyar viszonyokra adaptálja. Az adaptálás után – reményeink szerint – lehetővé válik a könyvtárostánár saját elemzéseinek elvégzése, a használói és oktatásirányítási értékelést kiegészítendő. Az elnökség tervei szerint országos mérések lesznek majd, illetve az útmutató részletes megvitatására kerül sor az elkövetkezendő szakmai napokon.

Külön tanulmányt érdemelne az előző „útmutató” (Az iskolai könyvtár mindenki számára a tanítás és tanulás színhelye. Végrehajtási elvek az IFLA és az UNESCO közös iskolai könyvtári nyilatkozatához¹³) és a mostani változat részletes elemzése. Milyen eltérések, hangsúlyeltolódások vannak? Milyen szó és fogalomhasználat jellemzi a két dokumentumot? Mi az, ami egyre hangsúlyosabbá válik, akár új fejezetként megjelent, és mi tűnt el, vagy olvadt bele más fejezetekbe? Mindezeket most csak gondolatébresztőnek száonom, mert meghaladja a jelenlegi írás célját: az ismertetést.

Köszönet illeti mindazokat, akik elősegítették, támogatták e kiadvány megjelentetését: a Nemzeti Kulturális Alapot, az OFI-t, az OPKM-et, a Könyvtárostánárok Egyesületének elnökségét. Ezúton is hálásan köszönjük Bognárné dr. Lovász Katalin fordítói munkáját, valamint dr. Murányi Péter lektor segítségét!

A magyar fordítás megjelenésével és elektronikus hozzáféréssel reméljük, hogy minél több érintetthez, érdeklődőhöz jut el ez a fontos szakmai dokumentum. Olvasásával, feldolgozásával és ajánlásainak alkalmazásával jobbá válhatnak az iskolai könyvtárak, a könyvtárosok, és még tudatosabban képesek szolgálni a használói igényeket, a korszerű oktatás ügyét.

Szakkári Klára

IFLA Iskolai könyvtári útmutató/ írta az IFLA Iskolai Könyvtári Szekciójának Állandó Bizottsága, szerkesztette Barbara Schultz-Jones és Dianna Oberg : 2. átdolgozott kiadás, 2015. június : magyarra fordította Bognárné Lovász Katalin. Bp.: Könyvtárostanárok Egyesülete, 2016. 76 p.

Jegyzetek

1. <http://www.ifla.org/publications/node/9512> [2017. január 30.]
2. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> [2017. január 30.]
3. <http://www.ktep.hu/iranyelv> [2017. január 30.]
4. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> 17-42. p. [2017. január 30.]
5. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 9.p. [2017. január 30.]
6. D melléklet: ellenőrzési lista egy iskolai könyvtár értékeléséhez: <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 70-71. p. [2017. január 30.]
7. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 11-12. p. [2017. január 30.]
8. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 16. p. [2017. január 30.]
9. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 18.p. [2017. január 30.]
10. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 26. p. [2017. január 30.]
11. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 48. p. [2017. január 30.]
12. <http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/publications/ifla-school-library-guidelines-hu.pdf> 50. p. [2017. január 30.]
13. <http://www.opkm.hu/download/ImOk.pdf> 17-42. p. [2017. január 30.]